

Latviešu valodas aģentūra

Latviešu valodas aģentūras pētījums «Valodas situācija Latvijā: 2004–2010»

Pētījuma autori: Pauls Balodis

Kristīne Motivāne

Māris Baltiņš

Inese Muhka

Vineta Ernstsone

Jānis Oga

Valts Ernštreits

Evija Papule

Gunta Kļava

Jānis Valdmanis

Dite Liepa

Anna Vulāne

Zinātniskā redaktore: Dr. habil. philol. Ina Druviete

Atbildīgās redaktore: Gunta Kļava, Inita Vītola

Recenzents: Ilmārs Mežs

Literārā redaktore: Ieva Jansone

Izdevuma dizaina un maketa autori: Aija Andžāne, Gints Roderts

„Latviešu valoda ir Latvijas Republikas valsts valoda un sabiedrības integrācijas valoda, tā ir nacionālās identitātes pamats un pasaules daudzveidīgā kultūras mantojuma daļa. Tāpēc Latvijas valsts ir atbildīga gan Latvijas sabiedrības, gan visas pasaules tagadējo un nākamo paaudžu priekšā par latviešu valodas saglabāšanu un attīstīšanu. Tā ir Latvijas valsts kompetence un pienākums, jo Latvija ir vienīgā valsts pasaulē, kas var uzņemties atbildību par latviešu valodas saglabāšanu.”

*Valsts valodas politikas pamatnostādnes
2005.-2014. gadam*

Pētījuma aktualitāte

Valodas situācijas izpēte ir pamats valodas politikas rezultātu izvērtējumam un uzdevumu noteikšanai, jo valodas politikas uzdevums, no vienas puses, ir iezīmēt valodas situācijas attīstības virzību, un, no otras, tai jābūt stingri pamatotai reālajā valodas situācijā.

Latvijas valodas politikas pamatprincipi

- Valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda;
- Valsts garantē iespēju saglabāt, attīstīt un noteiktās funkcijās lietot Latvijas minoritāšu valodas.

Šie pamatprincipi ietver ideju par valodu koeksistenci un **valodu juridisko hierarhiju ar valsts valodas prioritāti.**

Valodas politikas īstenošanas pamatvirzieni

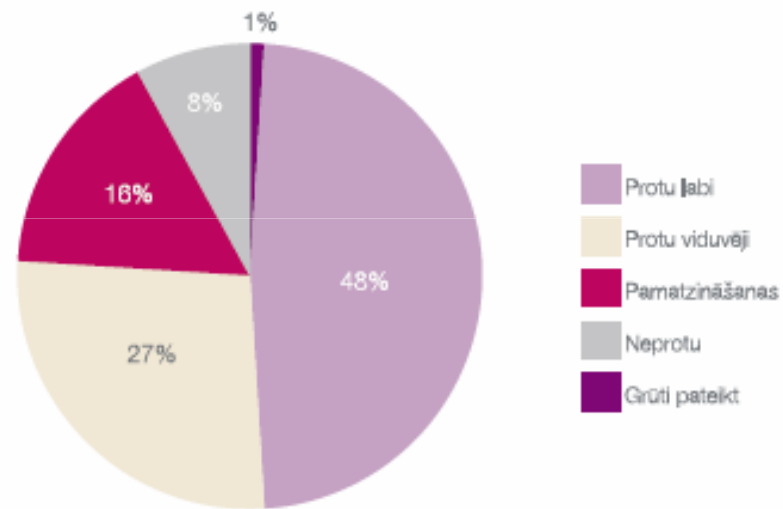
- **Juridiskais** (valsts valodas statusa juridiska nostiprināšana likumos un citos normatīvajos aktos).
- **Pedagoģiskais** (latviešu valodas mācīšana latviešiem un Latvijā dzīvojošām minoritātēm).
- **Lingvistiskais** (latviešu valodas zinātniska izpēte, standartizācija, normu avotu un informatīvas literatūras publicēšana).

Valsts valodas statusa pamatelementi

- **Valodas prasme**
- **Valodas lietošana**
- **Attieksme pret valodu**

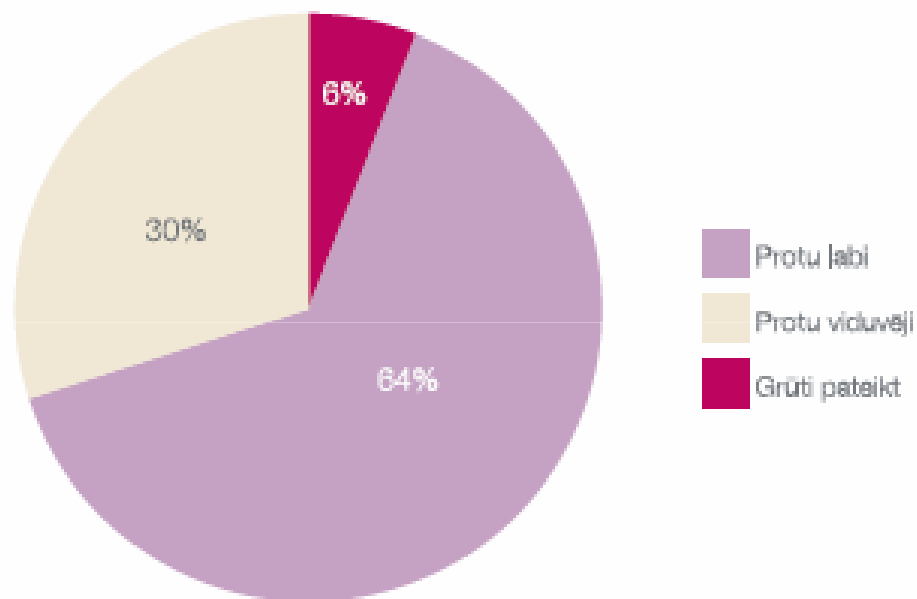
Latvijā valsts valodas statusa pilnvērtīgai nodrošināšanai jānovērš tendence prast, bet nelietot valsts valodu.

Valodu prasme, lietojums, vide

Latviešu valodas prasme respondentiem, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda (LVA aptauja 2009)

Valodu prasme, lietojums, vide

Mazākumtautību jauniešu (17-25) latviešu valodas prasme (LVA aptauja 2009)

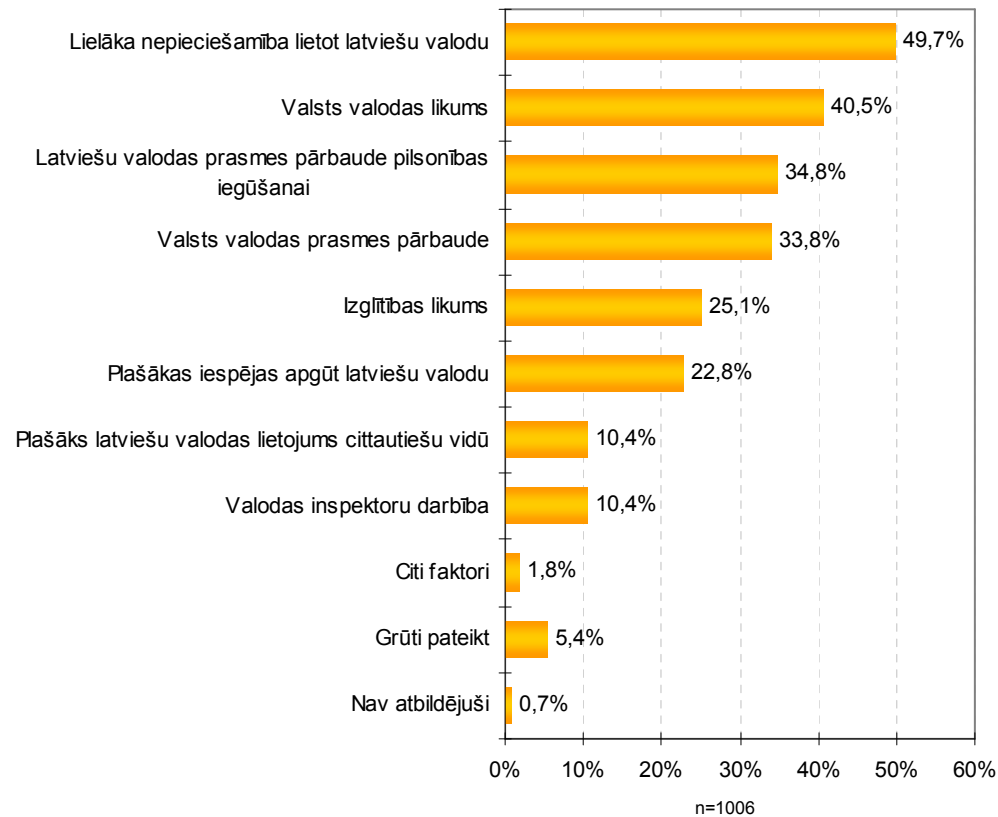
Valodu prasme, lietojums, vide

„[...] būtiska ir latviešu valodas statusa nostiprināšana izglītības jomā. Pāreja uz to, ka lielākais izglītības saturs apjoms, materiāli ir latviešu valodā. [...] ļoti pozitīva loma tajā, ka **jaunajā paaudzē segregācija pēc valodu principa arvien vairāk pazūd** [LVA izcēlums], vismaz, cik man ir nācies saskarties, augstskolās ar studentiem strādājot, latviešu valodas zināšanas nelatviešu studentu vidū ir ļoti uzlabojušās. Tas ir lielisks nopelns.” (LVA intervijas 2009)

Valodu prasme, lietojums, vide

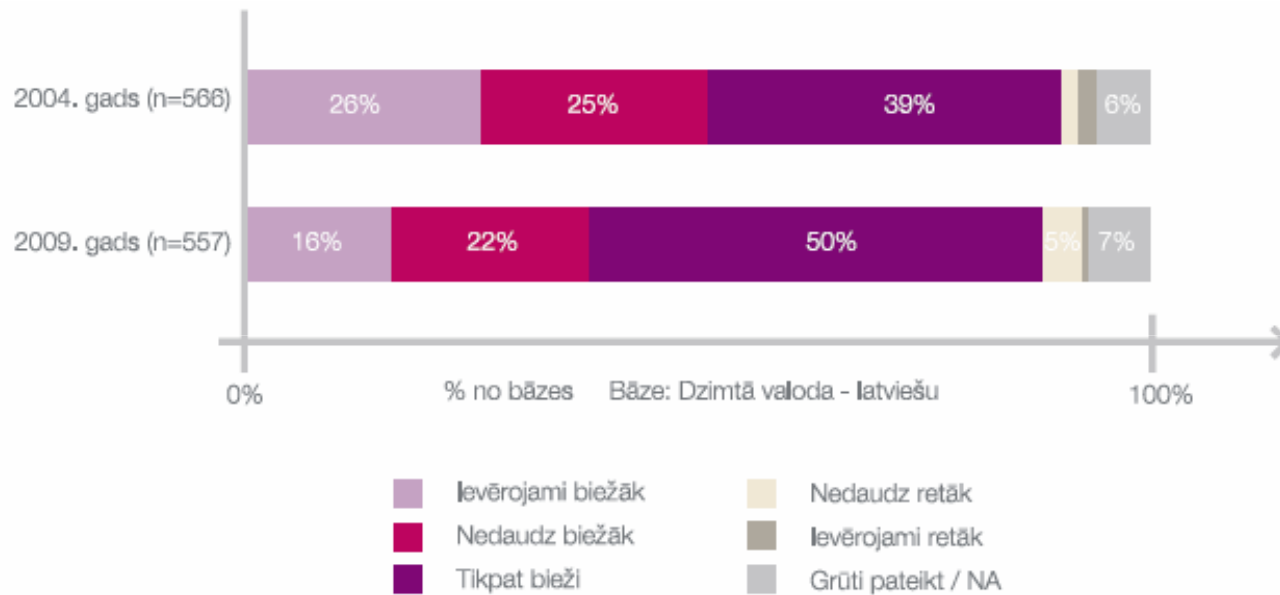
Pētījums apstiprina, ka valodas apguvi līdz šim galvenokārt sekmējusi tieši administratīvā sistēma, t.i., juridiskie un izglītības politikas pasākumi, kas cieši saistīti ar valsts valodas politikas pasākumiem un kas noteikti valsts valodas politikas plānošanas dokumentos. Taču Latvijas lingvistiskajā situācijā valodas prasmes pilnveide kā vienīgais valsts valodas politikas īstenošanas pasākums nevar nodrošināt pilnvērtīgu latviešu valodas lietojumu sabiedrībā.

Valodu prasme, lietojums, vide

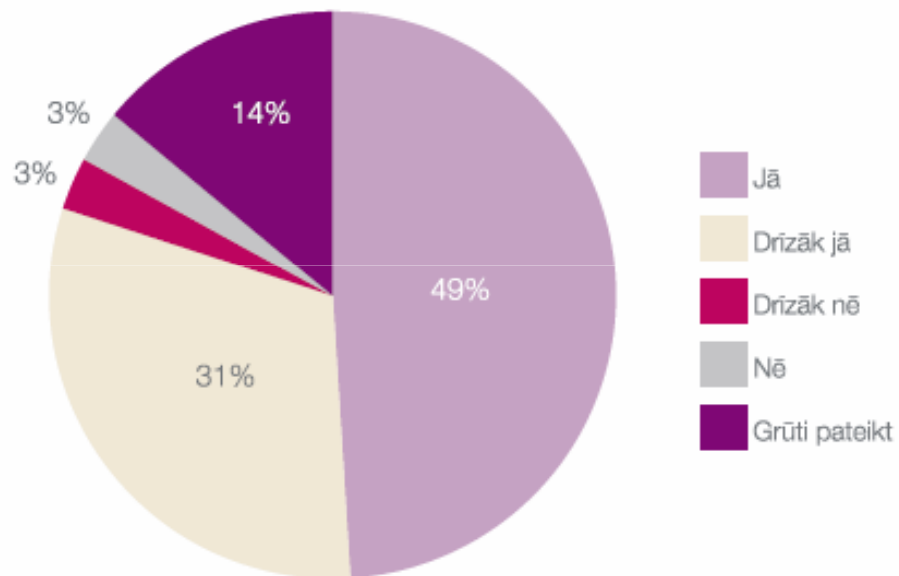
Respondentu norādītie faktori, kas veicinājuši latviešu valodas lietošanu (VVA aptauja 2004).

Valodu prasme, lietojums, vide

Latviešu valodas lietojums respondentu dzīvesvietā (ciematā, mikrorajonā u.tml.) salīdzinājumā ar situāciju pirms 5–6 gadiem (LVA aptauja 2009)

Valodu prasme, lietojums, vide

Krievvalodīgo respondentu atbildes uz jautājumu „Vai Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem būtu jāprot latviešu valoda?” (LVA aptauja 2009)

Valoda privātajā uzņēmējdarbībā: pakalpojumu jomā

- Vislielākās problēmas latviešu valodas lietojumā ir tieši pakalpojumu sfērā un privātajā uzņēmējdarbībā.
- Tiesības saņemt pakalpojumus konkrētās valsts oficiālajā valodā ir uzskatāmas par prioritārām attiecībā pret jebkuras citas valodas lietojuma brīvību.
- Jebkuras valodas prasme ir vērtējama pozitīvi un, no uzņēmējdarbības viedokļa raugoties, darbinieku valodu prasmes ir liels pluss, taču **katram uzņēmumam, kas sniedz pakalpojumus Latvijas teritorijā un Latvijas iedzīvotājiem, ir jāspēj nodrošināt pilnvērtīgu apkalpošanu valsts valodā.**

Valoda un plašsaziņas līdzekļi

- LVA intervijās 2009 eksperti uzsvēruši, ka šobrīd **latviešu valodas situāciju visvairāk ietekmē izglītības sistēma un plašsaziņas līdzekļi**, kuros notiekošos procesus vienlaikus var uztvert gan kā apdraudējumu, gan izaicinājumu latviešu valodai.
- **Latviešu valodas prestižu un attieksmi pret latviešu valodu spēcīgi grauj Latvijas publisko personu** (politiķu, valsts iestāžu pārstāvju, ierēdņu, kultūras jomas pārstāvju u.tml.) **saziņa ar plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā**. Eksperti norādījuši, ka pašlaik šī ir viena no svarīgākajām neatrisinātajām problēmām.

Latviešu valoda mūsdienu globalizācijas apstākļos

- Valodas lietošana ikdienā ir viens no valodu konkurences aspektiem, un latviešu valodas konkurētspēja nevar tikt uzskatīta par labu. Šādā aspektā valodu konkurences rezultātus visvairāk ietekmē paši tās lietotāji, nevis ārēji apstākļi.
- **Valodu konkurence tiešām pastāv, un tā parādās ikvienā mirklī, kad mēs izvēlamies to vai citu saziņas valodu.**
- Būtiskus izaicinājumus un iespējas latviešu valodai pavēra Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (2004), kas nodrošināja latviešu valodas statusa plašu atzīšanu un nostiprināšanu.
- Paralēli globalizācijas procesu ietekmei valodā ir jārada priekšnoteikumi katras **valodas unikalitātes saglabāšanai**. Tieši tāpēc jānodrošina zinātnisku pētījumu izstrāde, lai katrs valodas jomā pieņemtais lēmums būtu pārdomāts un pamatots.

Latviešu valoda mūsdienu globalizācijas apstākļos

- Nepietiekami kvalitatīva terminoloģijas attīstība rada būtisku kaitējumu latviešu valodas attīstībai asas valodu konkurences apstākļos un var stiprināt dažos valodas lietotājos domu par ierobežotām mūsu valodas izteiksmes iespējām un sekmēt tās lietojuma sfēru sašaurināšanos vai pat zušanu.
- Viens no Latvijas valsts valodas politikas virzieniem ir **nodrošināt latviešu valodas izplatību un konkurētspēju pasaules valodu tirgū un latviešu valodas saglabāšanas un apguves iespēju latviešu diasporā visā pasaulē.**

Latviešu valoda mūsdienu globalizācijas apstākļos

- Mūsdienu informācijas sabiedrības izveidošanās radījusi arī **nepieciešamību attīstīt valodu tehnoloģijas**, jo valodas kā komunikācijas līdzekļa izmantošanas veidi ir kļuvuši plašāki. Valodas tehnoloģijas ir informācijas tehnoloģijas, kas strādā ar pasaulē sarežģītāko un komplicētāko informācijas līdzekli – cilvēku valodu.
- Valodas kopšanas rīki, kas tradicionāli ir vārdnīcas, gramatikas, rokasgrāmatas u. tml., ir jāpiemēro mūsdienu apstākļiem un jaunām moderna, informācijas laikmeta cilvēka prasībām.
- Ir pieejami 34 latviešu valodas resursi (31 izstrādāts Latvijā) un 11 rīki: gan vārdnīcas, gan valodas korpusi, gan tekstu datubāzes, gan mācību līdzekļi, tomēr trūkst vienota nacionālā valodas korpusa.

Izglītības sistēmas loma valodas politikā

1998. gada 29. oktobrī tika pieņemts jauns **Izglītības likums**, ar kuru tika sākta skolu segregācijas atcelšana, paredzot vienotas izglītības sistēmas izveidi. Izglītības likums ir pamats mazākumtautību izglītības sistēmas izveidei. Tas nodrošina, ka mazākumtautību izglītības programmā tiek ietverts saturs, kas ir vajadzīgs, lai tālāk nodotu mazākumtautību kultūras mantojumu, **lai sasniegtu tādas mērķus kā sabiedrības integrācija un vienlīdzīgas darba un izglītības ieguves iespējas katram valsts iedzīvotājam.**

Izglītības sistēmas loma valodas politikā

- **Aptuveni 10 gados** – laika posmā no 1995. gada līdz 2004. gadam – **tika panāktas nozīmīgas izmaiņas nacionālās izglītības politikas, izglītības sistēmas izveidē, attīstībā, tika īstenotas vairākas izglītības reformas, to skaitā mazākumtautību izglītības satura reforma.**
- Lai nodrošinātu nacionālā izglītības satura jeb mācību priekšmetu satura apguvi, praktiski **tika atjaunota mācību literatūra, pamatā mācību grāmatas, visos mācību priekšmetos, visās klasēs.**

Izglītības sistēmas loma valodas politikā

2008. gadā tika pabeigta mazākumtautību izglītības satura reforma un, īstenojot mazākumtautību izglītības politiku, Latvijā ir **pilnībā ieviesta bilingvālā izglītība:**

- mācības 2 valodās notiek no 1. klases līdz 12. klasei;
- saglabāts kā atsevišķs (obligāts) mācību priekšmets mazākumtautību valoda un literatūra, tai skaitā valsts pārbaudījumi (ieskaites un eksāmeni);
- no 2007./2008. mācību gada 12. klases centralizēto eksāmenu darbi ir tikai latviešu valodā, bet skolēns var izvēlēties, kurā valodā izpildīt, atbildēt eksāmena darbu;
- centralizētie valsts pārbaudījumi 3., 6., 9. klasei vēl joprojām tiek sagatavoti un izpildīti 2 valodās – latviešu, mazākumtautību (pamatā krievu, arī poļu);
- **Latvijā darbojas vienota izglītības sistēma un skolās tiek ievēroti vieni valsts izglītības standarti visos mācību priekšmetos no 1. līdz 12. klasei.**

Izglītības sistēmas loma valodas politikā

Lai nodrošinātu arī turpmāk veiksmīgu mazākumtautību izglītības attīstību, uzmanība veltāma:

- **skolotāju sagatavošanai** (gan augstākajās mācību iestādēs, gan pedagogu profesionālās pilnveides jomā);
- **mācību grāmatu, līdzekļu izveidei** un pilnveidei, ievērojot jaunākās atziņas pasaules pieredzē; pārdomātai mācību saturu (jaunie mācību priekšmetu standarti) un prasību pilnveidei, ievērojot arī valodas situācijas attīstības tendences;
- izglītības kvalitātes **uzraudzības sistēmas pilnveidei** un regulārai īstenošanai.

Valodas politikas sasniegumi

- Valsts valodas juridiskā statusa nostiprināšanās notiek lēni, bet ar pozitīvu tendenci.
- Valsts valodas pozīciju nostiprināšanās valstiski svarīgās jomās.
- Latviešu valodas prasme, valodas lietotāju skaits ir pieaudzis.
- Identificētas valodas lietojuma problēmas.
- Latviešu valodas kvalitāte ir augsta.
- Veiksmīgi realizēta izglītības satura reforma.
- Palielinājusies mazākumtautību tolerance pret valsts valodu un gatavība to apgūt.

Uzdevumi nākotnei

- Pozitīvas lingvistiskās attieksmes un uzvedības veicināšana.
- Valsts valodas lomas un statusa stiprināšana izglītības sistēmā.
- Bilingvālās izglītības turpmāka īstenošana (arī plašākā šī jēdziena izpratnē).
- Valodas plašākas lietošanas sekmēšana, tai skaitā Latvijas plašsaziņas līdzekļos.
- Stingrāka valodas lietojuma prasību ievērošana uzņēmējdarbībā atbilstoši LR normatīvajiem aktiem, paredzot arī grozījumus tajos.

Uzdevumi nākotnei

- Sabiedrības integrācijas jautājumu risināšana, ņemot vērā imigrācijas tendences.
- Latviešu valodas attīstība informācijas tehnoloģiju laikmetā.
- Latviešu valodas apguves diasporā sekmēšana un Latvijas izglītības iestāžu sagatavošana iekļaujošam darbam, kas emigrantu bērniem ļautu bez sarežģījumiem atgriezties un turpināt mācības izglītības sistēmā Latvijā.
- Sistemātisks atbalsts latviešu valodas kā svešvalodas apguvei ārvalstīs un latviešu valodas sekmīga iekļaušanās starptautiskā vidē.

„Ja garā vesels cilvēks, labi zinādams, ka tam reiz jāšķiras no šīs pasaules, tomēr piekopj savu veselību, velk savu dzīvību, cik ilgi tam iespējams, kamdēļ tad lai tauta tīši nīkoņa bedrē dodas, tauta, kuras dzīvība kā daudz dzīvību dzīvība stipra un neiznīcināma, saprotams, ja tik šī tauta izrāda veselu garu, ja viņa prot cienīt savu dzīvību un nesteidzas prāta aklumā pārdot savu īsto dzīvību un iemainīt tās vietā svešu ēnas dzīvību. Tautas dzīvības serde un kodols ir valoda.”

K. Mīlenbahs, 1881